

ВОЄННИЙ СТАН VS СВОБОДА СЛОВА: ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

MARTIAL STATE VS SPEECH FREEDOM: SEPARATE ISSUES OF LEGAL REGULATION

Тугарова О.К., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри організації захисту інформації з обмеженим доступом
Національна академія Служби безпеки України

Стаття присвячена висвітленню однієї з актуальних теоретичних і водночас практичних проблем сучасного права – обмеження права на доступ до інформації в умовах воєнного стану. Свобода діяльності суб'єктів у сфері медіа, у тому вільне визначення змісту інформації, свобода поширення, обміну та отримання інформації без втручання з боку держави є запорукою свободи слова медіа і індикатором рівня цивілізованості будь-якої держави.

В умовах широкомасштабного вторгнення в українському суспільстві постала проблема можливості реалізації права на свободу слова і визначення чіткого балансу між правом вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію засобами масової інформації (медіа) та захистом інтересів держави у період запровадження правового режиму воєнного стану.

В роботі проаналізовано стан вітчизняного законодавства, що регулює обмеження діяльності сучасних медіа в частині можливості реалізації права на свободу слова в Україні та окреслено окремі напрями, що потребують правового врегулювання.

Зауважується, що у вітчизняному правовому полі сформувався новий вид інформації з обмеженим доступом, правовий режим обігу якої потребує законодавчого закріплення. Мова йде про інформацію, розголошення якої може призвести до екстремних наслідків для Збройних Сил України та інших складових сил оборони. Доводиться теза, що така інформація проміжне становище між таємною і службовою інформацією: за змістом і ступенем суспільного значення така інформація дотична до державної таємниці, адже її розголошення або втрата документів, що її містить, потенційно може призвести до тяжких наслідків у сфері обороноздатності країни та національної безпеки загалом; за режимом доступу ця інформація містить ознаки службової інформації, оскільки її перелік закріплюється наказом суб'єкта владних повноважень.

Обґрунтовується необхідність врегулювання на рівні закону чітких критеріїв обмеження свободи слова в умовах правового режиму воєнного стану, визначення підстав позбавлення акредитації журналіста або відмови в її отриманні, закріпленні правового статусу журналіста, який працює на лінії фронту (воєнний журналіст/кореспондент), виробленні єдиного підходу у використанні термінів «засоби масової інформації» та «медіа».

Ключові слова: свобода слова, медіа, воєнний стан, інформація, обмеження, законодавче врегулювання.

The article is devoted to highlighting one of the actual theoretical and at the same time practical problems of modern law – the limitation of the right to access to information in the conditions of martial law. The freedom of subjects activity in the media field, including the free determination of the information content, the freedom to spread, exchange and receive information without interference from the state is a speech freedom guarantee in the media and is the civilization level indicator of any state.

In the conditions of a large-scale invasion of Ukrainian society, the problem of the speech freedom right possibility realizing as well as a clear balance between the right to freely collect, store, use and disseminate information determining through mass media (media) and the protection of the interests of the state during the introduction of the legal regime of martial law arose.

The paper analyzes the state of domestic legislation that regulates restrictions on the activities of modern media in terms of the possibility of realizing the right to speech freedom in Ukraine, and separate areas that require legal regulation are developed.

It is important that a new type of information with limited access has been formed in the domestic legal field, the circulation legal regime of which requires some legislative consolidation. We are talking about information, the disclosure of which could lead to extremely negative consequences for the Armed Forces of Ukraine and other components of the defense forces. The thesis is that such information is an intermediate position between secret and official information: in terms of its content and degree of public importance, it is tangential to the state secret, since its disclosure or the release of the documents contained in it is the cause of grave consequences in the field of the country's and national defense capabilities. security in general; according to the access mode, this information contains signs of official information, after which the list is fixed by the authority subject order.

The need to regulate at the legal level clear criteria for limiting speech freedom in the conditions of martial law legal regime, determining the grounds for journalist accreditation or refusal to receive it, establishing the legal status of a journalist working on the front line (military journalist/correspondent), developing a unified approach to using the terms "mass media" and "media".

Key words: freedom of speech, media, martial law, information, restrictions, legal regulation.

Одним із показників рівня демократичності будь-якої країни є стан дотримання свободи слова – найважливішої громадянської свободи кожного цивілізованого суспільства. В Україні гарантії свободи слова закріплені як на рівні ратифікованих міжнародно-правових актів, так і на рівні Основного Закону держави.

Стаття 34 Конституції України гарантує кожному право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Це право включає право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір (ч.ч. 1, 2 ст. 34) [1]. Водночас, це право не є абсолютним і може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інфор-

мації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя (ч. 3 ст. 34) [1].

Теоретичними дослідженнями тематики свободи слова та її правомірного обмеження в українському суспільстві займалися Ю. Барабаш, Ю. Бондар, О. Гришук, Ю. Зайцев, О. Кохановська, Л. Лазаренко, В. Лисюк, В. Лутківська, В. Павликівський, В. Пікерт, Т. Слинко, О. Скрипнюк, О. Чудновський, Є. Тітко, Ю. Фігель, О. Яновська, Л. Ярмол та інші вітчизняні науковці. Вони сформулювали низку важливих ідей, які продуктивно використовувались в практичній діяльності протягом тривалого часу. Утім, з початком широкомасштабного вторгнення російської федерації наприкінці лютого минулого року перед українським суспільством постала нова проблема – проблема можливості реалізації права на свободу слова в умовах воєнного стану і визначення чіткого балансу між правом вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати

інформацію засобами масової інформації (медіа) та захистом інтересів держави у воєнний час.

Метою даної статті є аналіз стану дотримання свободи слова в умовах правового режиму воєнного стану і визначення проблем його законодавчого регулювання на сучасному етапі.

Одним із перших нормативно-правових актів, який визначив межу допустимого обмеження свободи слова та вільного обігу інформації, став Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» [9], норми якого закріпили положення щодо тимчасового (на період дії правового режиму воєнного стану) обмеження конституційного права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ч. 3 ст. 34 Конституції України) [1]. Це положення зумовило внесення змін у роботу засобів масової комунікації та в цілому у медійний ландшафт країни.

Передусім, суттєвих змін зазнало кримінальне і кримінальне процесуальне законодавство України: під заборону потрапило поширення інформації про направлення, переміщення зброї, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших військових формувань (ст. 114² КК України, ст. 297¹ КПК України), встановлено кримінальну відповідальність за виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії та героїфікацію її учасників (ст. 436² КК України), кримінально караними визнані дії ЗМІ-колаборантів, що полягають у здійсненні інформаційної діяльності в співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України (ст. 111¹ КК України) [3, 4].

Суттєво змінили обсяг медіаспоживання в Україні і ряд законодавчих актів, прийнятих під час широкомасштабної війни [5, 6, 7]. Насамперед мова йде про:

– заборону публічного виконання і демонстрації музичної продукції, що здійснюється громадянином держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором (ст. 15 Закону України «Про культуру»);

– заборону розповсюдження і демонстрування фільмів, що містять популяризацію органів держави-агресора, радянських органів державної безпеки (ст. 15¹ Закону України «Про кінематографію»);

– заборону ввезення видавничої продукції, що має походження або ввозиться з території держави-агресора, Республіки Білорусь, тимчасово окупованої території України (ст. 28¹ Закону України «Про видавничу справу»).

Натомість державна політика спрямувалася і продовжує скеровуватися на підтримку, розвиток і поширення національного медійного продукту як в Україні, так і в світі з метою забезпечення консолідації українського суспільства, популяризації його культури та утвердження української громадянської ідентичності.

У пошуках визначення балансу між свободою слова й її обмеженням в умовах воєнного часу важливу роль відігравала і продовжує відігравати Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення (далі – Нацрада) – національний медіарегулятор України.

Із початком повномасштабної війни Нацрада спрямувала свою діяльність на протидію розповсюдження необ'єктивної і недостовірної інформації і недопущення поширення ворожого контенту у сучасних медіа. Здійснюючи моніторинг телепрограм на предмет дезінформації національний медіарегулятор надіслав європейським інституціям перелік усіх російських каналів, які слугують рупором кремлівської брехні і пропаганди. У підсумку Європейський Союз заборонив мовлення Russia Today і Sputnik у всіх країнах блоку. Також санкції були накладено на федеральні канали росії: «РТР Планета», «Россия 24», «Международный телецентр» (VI пакет санкцій)

і «НТВ Мир» «Россия-1», «РЕН ТВ», «Первый канал» (IX пакет санкцій).

Водночас, заборона трансляції найголовніших російських пропагандистів кардинально не зменшила кількість матеріалів і сайтів, які просувають дезінформацію і ксенофобію, адже росія знаходила і продовжує знаходити способи, щоб уникати заборон. Змінюючи власні бренди і створюючи нові акаунти, пропагандисти маскують свої меседжі так, щоб аудиторія постійно ставила під сумнів справедливу боротьбу, яку веде Україна проти агресора, та викривлюють факти війни. І хоча Європейський Союз ухвалив рішення, яке накладає на технологічні компанії більшу відповідальність за поширення дезінформації (штрафи), для припинення потоку дезінформації цього недостатньо. На переконання українського медіарегулятора, медіаспільнота повинна вдосконалювати правові механізми і часом вживати жорсткіших заходів. Національна рада усвідомлює, що боротьба проти російських фейків, маніпуляцій та пропаганди «руського міра» триватиме й далі, і подолати ці виклики можливо, лише об'єднавши зусилля [11, с. 6–8].

З початком війни в Україні нагальним питанням стало вирішення проблеми щодо можливості вітчизняних та іноземних медіа оперативно, достовірно і повно оприлюднювати суспільно необхідну інформацію про стан бойових дій в країні і недопущенням розголошення відомостей, які потенційно можуть вплинути на стан захищеності окремих територій, завдати ризик життя і здоров'ю цивільних і військових.

Наказом Головнокомандуючого Збройних Сил України № 73 від 03.03.2022 року «Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану» (далі – Наказ) [10] було визначено перелік інформації, на яку встановлено заборону поширення посадовими або службовими особам під час спілкування з представниками медіа, а саме:

– відомості (інформація) з обмеженим доступом, що підпадають під дію Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, затвердженого наказом Центрального управління Служби безпеки України від 23 грудня 2020 року № 383, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 14 січня 2021 року № 52/35674;

– відомості (інформація) з обмеженим доступом, що включені до Переліку відомостей Збройних Сил України, що становлять службову інформацію, затвердженого наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 22 листопада 2017 року № 408.

Крім того, Наказом було затверджено перелік інформації, розголошення якої може призвести до обізнаності про дії Збройних Сил України, інших складових сил оборони, негативно вплинути на хід виконання завдань за призначенням правового режиму воєнного стану, зокрема:

1) найменування військових частин (підрозділів) та інших військових об'єктів в районах виконання бойових (спеціальних) завдань, географічні координати місць їх розташування;

2) чисельність особового складу військових частин (підрозділів);

3) кількість озброєння та бойової техніки, матеріально-технічних засобів, їх стан та місця зберігання;

4) описи, зображення та умовні позначки, які ідентифікують або можуть ідентифікувати об'єкти;

5) інформація щодо операцій (бойових дій), які проводяться або плануються;

6) інформація щодо системи охорони та оборони військових об'єктів та засобів захисту особового складу, озброєння та бойової техніки, які використовуються (крім тих, які видимі або очевидно виражені);

7) порядок залучення сил та засобів до виконання бойових (спеціальних) завдань;

8) інформація про збір розвідувальних даних (способи, методи, сили та засоби, що залучаються);

9) інформація про переміщення та розгортання своїх військ (найменування, кількість, місця, райони, маршрути руху);

10) інформація про військові частини (підрозділи), форми, методи, тактику їх дій та способи застосування за призначенням;

11) інформація про проведення унікальних операцій із зазначенням прийомів та способів, що використовувались;

12) інформація про ефективність сил і засобів радіоелектронної боротьби противника;

13) інформація про відкладені або скасовані операції;

14) інформація про зниклий або збитий літак, літальний апарат, зникле судно та пошуково-рятувальні операції, які плануються або проводяться;

15) інформація про планування та проведення заходів забезпечення безпеки застосування військ (дезінформація, імітація, демонстративні дії, маскування, протидія технічним розвідкам та захист інформації);

16) відомості про проведені інформаційно-психологічні операції, ті, що проводяться, а також плануються;

17) інформація, яка має на меті пропаганду або виправдання широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України.

Протягом року зазначений перелік неодноразово змінювався і станом на сьогодні його збільшено ще на сім пунктів, зокрема:

18) інформація, яка може призвести до обізнаності противника про результати ракетних ударів по військових об'єктах (пунктах), якщо така інформація не розміщувалася у відкритому доступі Генеральним штабом або іншими органами військового управління Збройних Сил України;

19) інформація, яка може призвести до обізнаності противника про результати ракетних ударів по об'єктах критичної інфраструктури держави, якщо така інформація не розміщувалася органами державної влади України;

20) інформація про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, у тому числі про їх переміщення територією України, якщо така інформація не розміщувалася у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України чи Міністерством оборони України або в офіційних джерелах відповідних відомств країн-партнерів;

21) інформація про переміщення, рух або розташування Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, за можливості їх ідентифікації на місцевості, якщо така інформація не розміщувалася у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України;

22) інформація, яка може дозволити противнику встановити конкретне місце розміщення сил і засобів підрозділів протиповітряної оборони;

23) реєстраційні номери, прапори або інші позначки на озброєнні та військовій техніці іноземного виробництва, що надавалася у рамках матеріально-технічної допомоги від країн-партнерів, які безпосередньо можуть свідчити про країну походження зразка озброєння та військової техніки;

24) оприлюднення фото- або відеоматеріалів зі знищеними (ураженими, пошкодженими) зразками озброєння та військової техніки іноземного виробництва, які надавалися у рамках матеріально-технічної допомоги від країн-партнерів (Додаток 2 до Наказу) [10].

Задля уникнення несанкціонованого розповсюдження представниками медіа зазначеного виду інформації, в новій редакції Наказу визначено зони для перебування представників медіа, а саме:

– зелена (територія, де дозволяється робота акредитованих представників ЗМІ без супроводу офіцера зі зв'язків

з громадськістю, або іншої, визначеної командиром посадової особи);

– жовта (територія, де дозволяється робота акредитованих представників ЗМІ лише у супроводі офіцера зі зв'язків з громадськістю або іншої, визначеної командиром посадової особи);

– червона (територія, де робота акредитованих представників ЗМІ заборонена) (п.1 Додатку 2 Наказу).

Аналіз змісту інформації, визначеної у Наказі, дозволяє припустити, що у вітчизняному правовому полі, поряд із законодавчо визначеними видами інформації з обмеженим доступом (конфіденційна, службова і таємна), сформувався новий вид – *інформація, розголошення якої може призвести до вкрай негативних наслідків для Збройних Сил України та інших складових сил оборони*. За своїм змістом і ступенем суспільного значення така інформація дотична до державної таємниці, адже її розголошення або втрата документів, що її містить, потенційно може призвести до тяжких наслідків у сфері обороноздатності країни та національної безпеки загалом. Проте, за режимом доступу ця інформація містить ознаки службової інформації, оскільки її перелік закріплюється наказом суб'єкта владних повноважень, а сам Наказ має тимчасовий характер дії і втрачає чинність з припиненням або скасуванням воєнного стану в Україні (п.5. Наказу) [10].

Аргументом на підтвердження появи нового виду інформації з обмеженим доступом може слугувати і самі норми Наказу, які відокремлюють інформацію, розголошення якої може призвести до негативних наслідків для Збройних Сил України та інших складових сил оборони, від інших видів інформації з обмеженим доступом. Зокрема, у переліку інформації, яка не підлягає розголошенню представником ЗМІ, поряд із: 1) Зводом відомостей, що становить державну таємницю, затвердженим наказом Служби безпеки України № 383 від 23.12.2020 року; 2) Переліком відомостей Міністерства оборони України, які містять службову інформацію, затвердженим наказом Міністерства оборони України від 26.06.2012 року № 48 (зі змінами); 3) Переліком відомостей Збройних Сил України, що становлять службову інформацію, затвердженого наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 22.11.2017 року № 408, в окрему категорію виділено Перелік інформації, розголошення якої може призвести до обізнаності противника про дії Збройних Сил України та інших складових сил оборони, негативно вплинути на хід виконання завдань за призначенням під час дії правового режиму воєнного стану (Додаток 4 до Наказу) [10].

Отже, поява вищезазначеного нового виду інформації з обмеженим доступом, а саме *інформації, розголошення якої може призвести до обізнаності противника про дії Збройних Сил України та інших складових сил оборони, негативно вплинути на хід виконання завдань за призначенням під час дії правового режиму воєнного стану* є наслідком об'єктивно існуючої дійсності в українському суспільстві. Оскільки зазначена інформація пов'язана з обмеженням права доступу до неї, зокрема суб'єктам медіа, порядок одержання, використання, поширення і зберігання такої інформації має отримати своє належне правове закріплення у сучасному вітчизняному законодавстві. Адже саме підстави обмеження основних прав і свобод людини і громадянина мають визначатися на рівні закону.

Зміни, внесені до Наказу у лютому цього року, доповнили й оновили правила акредитації представників засобів масової інформації під час дії правового режиму воєнного стану. Відтак, у документі визначено мету акредитації – об'єктивне висвітлення подій, забезпечення інформування світової спільноти інформацією про воєнні злочини держави-агресора, сприяння виконанню редакційних завдань представників засобів масової інформації.

Змінені і правила отримання журналістами акредитації: запроваджено прескарту журналіста нового зразка, встановлено заборону на використання інших, додаткових акредитацій для представників медіа, визначено підстави відповідальності за порушення вимог, визначених у документі. Відповідно до п.8 Порядку акредитації представників засобів масової інформації під час дії правового режиму воєнного стану (Додаток 3 Наказу) [10], в райони ведення бойових дій, на військові об'єкти можуть бути допущені виключно акредитовані представники ЗМІ після пред'явлення прескарти з дійсним терміном дії у супроводі офіцера зі зв'язків з громадськістю (пресофіцера) або іншої визначеної відповідним керівником, командиром (начальником) особи.

Крім того, у новій редакції встановлено заборону посадовим або службовим особам, які виконують бойові (спеціальні) завдання, давати інтерв'ю або коментарі представникам медіа; у виключних випадках така можливість надається за умови наявності дозволу відповідних керівників, командирів (начальників) виключно після проходження інструктажу щодо недопущення поширення інформації з обмеженим доступом та вимог законодавства України у цій сфері (п.3. Додатку 1 Наказу) [10].

На перший погляд, може скластися враження, що такі обмеження спрямовані на пригнічення свободи слова в Україні, а держава, окреслюючи кордони роботи журналістів у період воєнного стану, втручається у незалежність вільних медіа. Утім, це не так. Положення вищезазначеного Наказу закріплюють *обов'язок* командувачів складових сил оборони на час дії правового режиму воєнного стану *забезпечувати в районах проведення бойових дій роботу акредитованих представників засобів масової інформації, у тому числі іноземних* (п. 2 Наказу) [10]. Це підтверджує прагнення держави доносити до світової спільноти об'єктивну і неупереджену інформацію про події, що відбуваються в Україні, і не відхилитися від демократичних принципів і стандартів роботи медіа.

З метою недопущення застосування тоталітарних методів управління Україна тимчасово і вимушено обмежує право на свободу слова, спираючись виключно на норми міжнародного права. Нормативні приписи ст.10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Європейської конвенції з прав людини) визначають, що обмеження такої свободи є абсолютно виправданим і необхідним в демократичному суспільстві, якщо йде мова про захист національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки (ч. 2 ст. 10 Конвенції) [2]. Враховуючи характер і ступінь суспільної небезпеки тих загроз, які створила держава-агресор на території України, такі обмеження є цілком виправданими і відповідають гостроті становища. Це розуміють і представники медіа, які підтверджують, що в умовах воєнного стану існують обмеження для медіа і це є неминучим.

Водночас, слід зазначити, що нові правила акредитації медійників від ЗСУ, на практиці породжують низку питань. Сьогодні журналісти критикують терміни розгляду заявок на тримання акредитації, постійне (протягом кожні півроку) поновлення акредитації, виникає ряд питань, пов'язаних із «зонуванням» і відповідальним за «колір» зони на окремому напрямку, необхідністю запровадження градації прескарт, а не зонуванням територій, на яких можуть працювати журналісти. Також у пресі висвітлюються випадки, коли журналістську акредитацію відмовляються видавати або забирають, посилюючись на публікації, які вийшли в того чи іншого журналіста [12, 14].

У цьому аспекті виникають питання і правового характеру. На сьогоднішній день чинне законодавство не містить окремих норм щодо особливостей акредитації медіа в особливий період і підстав її позбавлення або відмови в отриманні. Закон України «Про інформацію», норми

якого закріплюють процедуру акредитації журналіста, розраховані виключно на мирний період.

Не врегульовані означені питання і в новому Законі України «Про медіа». Його норми, здебільш, врегульовують питання роботи лінійних і нелінійних суб'єктів медіа в умовах збройної агресії, обмеження діяльності іноземних медіа, обмеження щодо структури власності та фінансування медіа, особливостей ліцензування на територіях з особливим режимом мовлення та на тимчасово окупованих територіях тощо. Заборони щодо змісту поширюваної у медіа інформації стосуються виключно протидії пропалаганді держави-агресора і не мають нічого спільного з переліком інформації, визначеному у Наказі.

Аналогічною є ситуація із Законом України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» [8]. Формулюючи поняття журналіста як творчого працівника суб'єкта у сфері медіа, що професійно збирає, одержує, створює, редагує, поширює і забезпечує підготовку інформації для медіа, Закон окремо не виділяє поняття воєнного журналіста/кореспондента як професійного журналіста, що працює на лінії бойових дій, хоча передбачає можливість їх існування (ст. 15 Закону).

Вбачається, що такий підхід не є виправданим. Навіть у такий складний час, який зараз переживає Україна, вимога чіткого законодавчого врегулювання означених питань залишається актуальною, оскільки права визначеність сприятиме уникненню суб'єктивного розуміння важливих понять і впливає на подальший розвиток інституту свободи слова в Україні, забезпечуючи єдність медіа, держави і суспільства у боротьбі за власну свободу.

Єдиного підходу вимагає і використання терміну «медіа». Сьогодні у деяких нормативно-правових актах поряд з терміном «медіа» паралельно вживається термін «ЗМІ – засоби масової інформації». Проте, медіа і ЗМІ не є синонімами. Більш того, ці слова за своєю сутністю є абсолютно протилежними. І це не причіпка до «букви закону». Це скоріше про «дух закону», питання його ідеології. Адже ЗМІ – це застаріла радянська абревіатура колишніх засобів масової інформації, головним завданням яких була трансляція ідеологічних гасел і пропаганди керівної партії або її лідера до маси людей. ЗМІ, по суті, ніколи не впливали на передане повідомлення і виконували функцію звичайного каналу передачі інформації. Натомість медіа – це активний учасник сучасної комунікації, посередник, який активно впливає на користувача і забезпечує доступність взаємодії користувача як із самою інформацією, так і з іншими користувачами між собою.

Підсумовуючи викладене вище, слід зупинитися на наступному:

У сучасних умовах існування українського суспільства питання щодо можливості реалізації свободи слова залишається дискусійним: з одного боку держава, дотримуючись міжнародних стандартів і принципів, в умовах найжорстокішої війни намагається мінімізувати прояви обмеження свободи слова для представників медіа шляхом чіткого і вичерпного визначення тих видів інформації з обмеженим доступом, розголошення яких може призвести до створення загроз для безпеки держави і суспільства, створенням механізму акредитації журналістів, розробленням правил роботи журналістів на територіях, де працюють військові і т.ін. З іншого – багато питань у сфері роботи медіа потребують свого подальшого законодавчого врегулювання: закріплення чітких критеріїв обмеження свободи слова в умовах правового режиму воєнного стану, визначення конкретних підстав позбавлення акредитації журналіста або відмови в її отриманні, закріплення правового статусу журналіста, який працює на лінії фронту (воєнний журналіст/кореспондент), вироблення єдиного підходу у використанні ключових термінів і т.ін.

Оцінюючи рівень дотримання свободи слова в Україні в сьогоденні умовах хочеться навести цитату з матеріалу однієї з вітчизняних журналісток: «Коли Зеленський тільки став президентом, він сказав, що не бачить сенсу в тому, щоб говорити зі ЗМІ, проте він буде говорити з народом «прямо», ігноруючи інститут преси як такий. На практиці це означає, що народом можна маніпулювати через власний державний ресурс. Так, на наші податки почали створюватися нові телеканали й медійні проекти, які займаються не журналістикою, а інформаційною війною, відтворюючи указ про «стратегічні комунікації».

Кому вони врешті служать? Як на мене, такий підхід дозволяє державі монополізувати право на інформацію, інструменталізувати й воєнізувати її. Преса як представник суспільної думки втрачає суб'єктність, тоді як суспільно важливі питання замінюються «стратегічними комунікаціями» [14].

Звичайно, у кожного має сформуватися власна позиція стосовно вищевказаної ситуації. Проте, сам факт того, що такі публікації з'являються на шпальтах українських медіа свідчить про рівень свободи слова в Україні і реальний ступінь цивілізованості українського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: офіц. текст. Київ: КМ, 2019. 96 с
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950 р.: Конвенція, Міжнародний документ/ Дата ратифікації Україною: 17.07.1997 р., дата набрання чинності для України: 11.09.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 19.10.2023 р.)
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 19.10.2023 р.)
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 19.10.2023 р.)
5. Про видавничу справу: Закон України від 05.06.1997 р. № 318/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/318/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 19.10.2023 р.)
6. Про кінематографію: Закон України від 13 січня 1998 р. № 9/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9/98-%D0%B2%D1%80#top> (дата звернення: 19.10.2023 р.)
7. Про культуру: Закон України від 13 січня 1998 р. № 9/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9/98-%D0%B2%D1%80#top> (дата звернення: 19.10.2023 р.)
8. Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста: Закон України від 23.09.1997 р. № 540/97-ВР (назва Закону в редакції Закону № 2849-IX від 13.12.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 19.10.2023 р.)
9. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 19.10.2023)
10. Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану: Наказ Головнокомандуючого Збройних Сил України від 03.03.2022 р. № 73 (із змінами, внесеними згідно з наказом № 196 від 12.07.2022; № 266 від 03.10.2022; № 49 від 27.02.2023). URL: https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/mou_2022/2023_02_27_%20%E2%84%9673_new.pdf (дата звернення: 19.10.2023)
11. Звіт Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення за 2022 рік. URL: <https://www.nrada.gov.ua/wp-content/uploads/2023/01/REPORT-NC.pdf> (дата звернення: 19.10.2023)
12. Бриж Є., Денисов С., Чорна О. Медійники про зміни правил отримання акредитації від ЗСУ: Уявіть, що тисячі журналістів кинуться поновлювати прескарти, – система може просто колапсувати. Детектор медіа: вебсайт. URL: <https://detector.media> (дата звернення: 19.10.2023)
13. Опришко Л. Час для свободи слова є і в часи війни. Новинарня: вебсайт. URL: <https://novynarnia.com/2022/12/08/chas-dlya-svobody-slova-ye-i-v-chasy-vijny/> (дата звернення: 19.10.2023)
14. Сергацкова К. Чи погіршився стан свободи слова в Україні під час повномасштабного вторгнення? Заборона: вебсайт. URL: <https://zaborona.com/chy-pogirshyvsya-stan-svobody-slova-v-ukrayini/> (дата звернення: 19.10.2023)